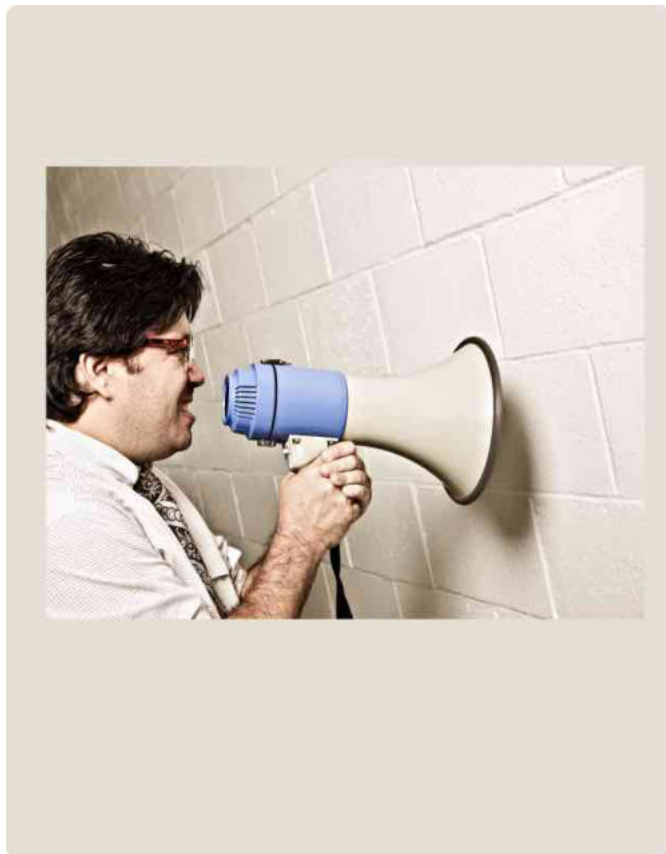

Vår tystande kultur

av Bengt-Åke Wennberg

Yttrandefriheten blir meningslös om man hävdar att alla skall tycka likadant och om man är orolig för att avvikande röster skall få övertaget i opinionen – som exempelvis vissa klimatdebattörer, abortmotståndare, islamister, nazister etc.

Karin Pihl skriver i sin ledare i GP 31 januari 2021 att Sverige präglas av en konsensuskultur. I en sådan vill man att alla skall ha samma åsikter och man ogillar konflikter. Detta är en möjlig position för frågor i vilka man kan formulera en bestämd sanning och tämligen tillförlitligt prognostisera ett givet utfall av de åtgärder man vidtar. Det är emellertid en omöjlig position om det som diskuteras handlar om att förändra det mänskliga interaktiva spelssystemet. Då behöver man skapa överenskommelser som i stort sett alla som berörs uppfattar som legitima givet situationens karaktär. Sådana lösningar går bara att skapa om man tar utgångspunkt i individens egenansvar.

Elsa Widding, en svensk civilingenjör från CTH med ett flertal befattningar inom energisektorn, har enligt sitt inlägg i klimatupplysningen.se den 29 januari sedan länge försökt komma in i debatten med synpunkter på de åtgärder som nu görs för att hantera jordens klimatproblem. De grunder på vilka hon bygger sin analys bemöts inte. Hennes

inlägg om de nu aktuella åtgärdernas bristande verkningsgrad refuseras istället rakt av i massmedia (inklusive SVT och SR) för att de skiljer sig från de åtgärder som massmedia tagit ställning för. Dessa ses av Widding som inadekvata och missriktade. Jag har ingen kompetens att ta ställning till hennes analys. Däremot är jag oroad över "tystandet". Jag har regelmässigt mött ett sådant tystande under min yrkesverksamhet som forskare och konsult. De är så vanliga att de blivit regel.

Samarbetsdynamik AB har under många år haft uppdrag att "utvärdera" arbetsplatser som haft hög effektivitet, hög anpassningsförmåga och god arbetsmiljö. I alla dessa har vi konstaterat att det inte handlat om varken annorlunda ledarskap, rutiner eller arbetsformer utan om en i verksamheten befintlig respekt för och kunskap om det vi kallat det *mänskliga interaktiva samspelssystemet*.

Insikten om detta systems existens har gjort att man etablerat en annan typ av kommunikation. Denna kommunikation har genom sin blotta existens förhindrat att orealistiska och för medlemmarna skadliga samverkansstrukturer kan få genomslag i samspelet. Vi har fått intrycket av att ju större kunskap om komplexiteten i det mänskliga samspel som de har som deltar i det desto bättre kan meningslösa och destruktiva åtgärder upptäckas, motverkas och blockeras. Kunnigheten verkar ha utvecklas genom samtal mellan aktörerna inom det interaktiva mänskliga samspelssystemet

Vad mänskliga interaktiva samspelssystemen kallas är inte viktigt. Vad som är viktigt är insikten om att de finns och att de har stor betydelse för hur skeenden i grupper, verksamheter och samhällen utvecklas. De "finns" dock inte fysiskt. De existerar som *individuella* föreställningar om hur enskilda mänskliga handlingar hänger samman, påverkar varandra och hur de leder till de samspel människor för tillfället deltar i.

En avsiktlig förändring i samspelsmönstret underlättas av att "de andra" som deltar också är med på noterna. Förhållandet att man inte kan samtala om samspelssystemet gör därför att man är fången i det, och känner sig som "offer" för skeenden som man inte kan påverka. Jag hävdar därför att envar individ skulle ha stor hjälp av att inse existensen och naturen av det interaktiva system denne medverkar i, kunna verbalisera hur man själv ser på det och i samtal med andra få förståelse för hur de andra deltagarnas antaganden om och ageranden i systemet leder till det ena eller andra utfallet. Men saknar man språk för det man behöver kunna uppmärksamma så går det inte.

Om sådana samtal kunde realiserats på bredden och efter hand kunde göras allt mer välgrundade skulle oron för att en majoritet skulle fångas i farliga och destruktiva resonemang minskas. Eftersom det nu inte existerar denna typ av samtal tar sig denna oro istället uttryck i att förbjuda uttalandet av avvikande åsikter – och därmed också i en strid om makten att kunna förbjuda. Därför måste det utvecklas ett språk – inte bara för att komma fram till goda och välgrundade resonemang utan också för att beskriva och analysera svårigheterna med att åstadkomma sådana samtal.

Jag hävdar att de enda gemensamt tillgängliga begreppen som i dag finns för att kommunicera om samspelssystemet är sådana som bygger på att systemet formas av en hierarki (H), av paternalistiska bestämmelser och råd (P), eller av ett av överheten fastlagt regelsystem (R). I alla dessa beskrivningsformer har hela inflytandet över skeendet flyttats från den enskilde individen till yttre faktorer som bara några få i etablissemang har någon kontroll över. De resonemang som därvid kommer att tillämpas är enbart sådana som indikerar att "systemet" bestämmer vad som skall ske – inte handlandet av de individer som i en aktuell situation deltar i samspelet. Individerna görs med en sådan beskrivningsmodell till vanmäktiga offer för "systemet" som etablerats och som konstruerats ovanför deras huvuden.

Jag hävdar att den kommunikation som är i linje med denna bild av mänskligt samspel vänder sig enbart till personer inom det makthavande etablissemang – inte till de som deltar i samspelet. Detta gäller både i samtal man och man emellan och i massmedia. Samtalet handlar alltid bara om att de aktuella yttre faktorerna (HPR) skall ändras. Samtalen präglas också av konkurrens eftersom det är underförstått att ett misslyckande innebär att ledningen måste bytas ut. Även synpunkter som kommer "underifrån" representerar nästan alltid samma tankefigur och uttrycker vad vederbörande själv skulle gjort om denne själv hade "suttit i ledningen".

Denna bild av samspelssystemet leder till en form av kommunikation som stödjer det Karin Pihl hävdar i GP. Rädslan att visa sig okunnig leder till försök att dölja de resonemang som ligger bakom förslagen på åtgärder. Om och när etablissemang talar till folket så formuleras det som försök att misstänkliggöra dom som tycker annorlunda.

Där skapas då den likriktning och hets mot oliktankande som Karin Pihl rapporterar om. Man dar sig inte för att agera för att genom olika "stimulanser" försöka ta kontrollen över vad "de andra" skall tycka, motiveras av och känna även om sådana reaktioner är sådana som man inte kan kontrollera. De som avviker och vägrar att foga sig definieras som misshagliga.

Den ovan beskrivna kommunikativa formen blandar samman "vetenskaplighet" när det gäller utsagor om naturens och teknikens fenomen med välgrundad kunskap om fenomen som påverkas av det mänskliga samspelet. Det som inom naturvetenskap och teknik refereras till som vetenskapliga fakta går att nå enstämmighet om genom experiment och klassiska vetenskapliga metoder. Man kan efter en hel del undersökningar komma fram till vilka resonemang man kan tro på även om det fortfarande kan finnas mycket som ännu är utforskat. De kan därför läggas till grund för åtgärder som av många kan accepteras som välgrundade.

När det gäller samspelet människor emellan är samma strategi inte relevant. Vilka överenskommelser ett samspel skall vila på styrs inte av obestridliga fakta. Det styrs av **vad som gör livet värt att leva** för berörda personer. Hur ett samspel då skall ordnas så att det ger önskade resultat, är effektivt och uppfattas legitimt kan därför inte lösas med algoritmer.

Det måste skapas av de som deltar så att det ömsesidiga samspelet uppfyller kraven på att de som deltar genom samspelet skall kunna bli älskade, kunna försörja sig, kunna känna stolthet och få tillfälle att göra något som världen behöver.

Sådana överenskommelser kan aldrig vara statiska. De behöver löpande omformuleras på grund av de erfarenheter som deltagarna gör av hur samspelet som helhet fungerar och det som händer i världen. Därför kan inte avvikande uppfattningar om samspelet som sådant någonsin avvisas eller tystas utan måste ingå som en självklar del av de samtal som formar överenskommelserna.

Demokratin står aldrig stilla. Den förändras som en direkt konsekvens av att dess överenskommelser ständigt omförhandlas. Det är därför som man inte bara behöver former för att samtala om sådant som inte kan vara annorlunda än det är. Man måste också finna former för att samtala om hur vi gemensamt skapar ett samspel som vi vill att det skall vara. Det är sådana samtal som i dag saknas. Därför blir det som det blir. Jag återkommer till hur jag menar att de samtal som nu saknas kan utvecklas i kommande bloggar.

Referenser

Pihl K (2021): Landet där alla måste tycka likadant. GP 31 januari 2021.

<https://www.gp.se/ledare/i-sverige-betyder-tolerans-att-alla-ska-tycka-lika-1.40676393>

Wennberg B-Å (2021): Samtal som uppmärksammar skillnaden mellan teknisk/naturvetenskaplig komplexitet och komplexiteten i mänskliga samspel.

<https://www.menvart.se/2021/01/29/samtal-som-uppmarksammar-skillnaden-mellan-teknisk-naturvetenskaplig-komplexitet-och-komplexiteten-i-manskliga-samspel/>

Wennberg B-Å (2018): Att föra konstruktiva samtal om samarbetets dynamik. Degerfors.: Samarbetsdynamik AB.

<https://menvart.se/Filerpdf/2018-bloggar/Blogg1812151.pdf>

Wennberg B-Å (2018): Vi måste förändra det offentliga språket

<https://menvart.se/Filerpdf/2018-bloggar/Blogg180530.pdf>

Wennberg B-Å (2004): Den nya och oförlösta kunskapen om människans sociala system. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Bloggar/Bloggar2020/Demokratiskt_underskott.pdf

Widding E (2021): Hur får man media att bli intresserad av var analysen gick snett och varför? Klimatupplysningen.se

<https://klimatupplysningen.se/hur-far-man-media-att-bli-intresserad-av-var-analysen-gick-snett-och-varfor/>

Wiman E (2018): Ikigai - en anledning att finnas till. Det japanska konceptet ikigai representerar ditt skäl att vilja gå upp på morgonen. Motivation.se

<https://www.motivation.se/innehall/ikigai-en-anledning-att-finnas-till/>

Votinius S (2004): Varandra som vänner och fiender - En idékritisk undersökning om kontraktet och dess grund. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.

Denna blogg ingår i vårt arbete med att dokumentera våra samlade erfarenheter av arbetet med mänskliga interaktiva spelssystem och hur bilden av dessa system har relevans för samarbete och samverkan mellan människor såväl i små sammanhang som i stora sociala kontexter i vilka det formas organisationer och regelsystem. Du finner vårt arkiv på <https://www.menvart.se>